

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»**

БЕСАРАБЧУК ГЕННАДІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 373.5:355:005.3(043.3)37

**УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПОСИЛЕНОЇ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ УЧНІВ У ВІЙСЬКОВИХ ЛІЦЕЯХ**

13.00.06 – теорія і методика управління освітою

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор **Кучинська Ірина Олексіївна**, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра педагогіки та управління навчальним закладом, завідувач.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор **Галус Олександр Мар'янович**, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, проректор з наукової роботи;

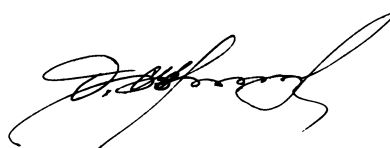
кандидат педагогічних наук **Бурий Сергій Володимирович**, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, науково-дослідний центр, провідний науковий співробітник.

Захист відбудеться «16» квітня 2020 р. о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.455.03 у Державному закладі вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А, корпус 3, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України (04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д) та на сайті: www.umo.edu.ua.

Автореферат розіслано «16» березня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. С. Снісаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності країни для зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму та утвердження національних цінностей, що реалізуються на основі Стратегії національно-патріотичного виховання (в редакції від 18.05.2019 р.). Суспільство потребує збільшення кількості підготовлених фахівців з національно-патріотичного виховання, розвитку системи підготовки активістів, волонтерів, що займаються питаннями національно-патріотичного виховання, збільшення кількості дітей та молоді, залучених до проєктів і заходів з національно-патріотичного виховання місцевого, всеукраїнського та міжнародного рівнів, що забезпечить розвиток національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (в редакції від 01.01.2020 р.) підготовка громадян України до військової служби включає патріотичне виховання, допризовну підготовку, підготовку призовників із військово-технічних спеціальностей, підготовку у військових оркестрах, військових ліцєях та ліцєях з посиленою військово-фізичною підготовкою, підготовку до вступу у військові заклади вищої освіти та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, військову підготовку в закладах вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня освітньої підготовки, вивчення державної мови. Сьогодні набуває пріоритетного значення військово-прикладна підготовка учнів закладів освіти України. У контексті вищезазначеного постає актуальна проблема компетентного управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцєях.

Сучасні зміни в суспільстві, активізація процесів глобалізації та євроінтеграції сприяли розбудові та реформуванню освіти України і визначили пріоритети та нові вимоги до закладів освіти, які задіяні в підготовці юнаків до служби в Збройних силах України. Правові та програмно-нормативні основи розвитку національно-патріотичного та військово-фізичного виховання молоді відображено у змісті «Воєнної доктрини України» (2015 р.); законах України: «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (2020 р.), «Про оборону України» (2019 р.), «Про Збройні Сили України» (2019 р.); «Стратегії національно-патріотичного виховання» (2019 р.); Указу Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» (2019 р.); документах Кабінету Міністрів України і МОН України та ін. Упродовж останніх років реалізації реформ систем освіти, науки, оборони України виникли нормативно-правові умови для створення військових ліцєїв і ліцєїв з посиленою військово-фізичною підготовкою (постанови Кабінету Міністрів України: від 15.12.1997 р. № 1410 (зі змінами) «Про створення єдиної системи військової освіти»; від 28.04.1999 р. № 717 (зі змінами); від 07.02.2001 р. № 105 (105-2001-п); від 04.09.2003 р. № 1402 (1403-2003-п); Указ Президента України від 25.10.2002 р. № 948 (зі змінами) «Про концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді»; наказ МОН України від 16.06.2015 р. № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх

навчальних закладах», Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (2020 р.); Военна доктрина України (2015 р.); Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України (2016 р.) та ін.

Аналіз наукових джерел, присвячених проблемам підготовки допризовної молоді до військової служби, підтверджує, що більшість досліджень торкаються окремих аспектів зазначеної проблеми, а саме: початкової військової (допризовної підготовки) – Н. Асланов, М. Белоусов, З. Діхтяренко, І. Білоцерківець, М. Зубалій, В. Івашковський, Ю. Квашнюва, А. Литвиненко, О. Остапенко, М. Тимчик, В. Третяков, С. Шакаров, Б. Шаповалов; фізичної – Є. Василенко, В. Ганчева, С. Дятленко, С. Жевага, М. Зубалій, В. Новосельський, М. Солопчук; морально-політичної – О. Аронов, П. Казенко, психологічної – В. Івашковський, А. Ростунов та ін.

Цінними для дослідження управління освітніми закладами різного типу, процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях є напрацювання науковців О. Ануфрієвої, В. Бондар, О. Боднар, Т. Борової, С. Бурого, Н. Волянчук, О. Галуса, В. Гладкової, А. Гуржія, Л. Даниленко, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, С. Касьяна, Н. Клокар, Г. Кравченко, І. Кучинської, О. Кулик, Т. Лукіної, В. Маслова, Т. Махині, С. Ніколаєнка, В. Олійника, О. Радиш, Т. Рожнової, З. Рябової, Л. Сергєєвої, Т. Сорочан, Г. Тимошко та ін.

Дослідження, що стосувалися загальних питань підготовки юнаків до служби в армії чи окремих питань параметрів і складових фізичної підготовки учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, мають частковий характер і сьогодні вже не відповідають вимогам сучасної практики старшої школи. Проблема управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів військових ліцеїв досліджена недостатньо, зокрема, ґрунтовно не проаналізовано її структуру, зміст, технологію та організаційно-педагогічні складові відповідної моделі управління, формування готовності учнів до служби в Збройних силах України, що потребує свого педагогічного проектування та експертного оцінювання.

Актуальність вивчення даної проблеми, ступінь її опрацювання науковцями дають змогу констатувати такі *суперечності* між:

- необхідністю формування самодостатнього громадянина-патріота України й виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості та відсутністю технології управління освітнім процесом підготовки учнів до служби в Збройних силах України в закладах загальної середньої освіти;

- сучасним станом національно-патріотичного виховання (військово-патріотичного виховання як його основної складової частини), зорієнтованого на формування у підростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних силах України як особливому виді державної служби та відсутністю умов для успішного процесу управління посиленою військово-фізичною підготовкою учнів у військових ліцеях;

- ефективним використанням кадрових і технологічних ресурсів освітнього середовища військового ліцею і ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою для забезпечення результатів якості освітньої діяльності та якості освіти ліцеїстів і традиційними засобами, методами і формами управління цим процесом в ліцеї.

Актуальність проблеми, необхідність подолання означених суперечностей, недостатнє теоретико-методичне та практичне розроблення проблеми управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів військових ліцеїв та формування їх готовності до служби в Збройних силах України в сучасний період зумовили вибір теми дисертаційного

дослідження «Управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано згідно з тематикою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, є складовою комплексного тематичного плану досліджень теми «Теоретико-методичне обґрунтування оптимізації навчально-виховного процесу студентської молоді у ВНЗ» (державний реєстраційний номер 0113U004348), згідно з тематикою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки, управління та адміністрування Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університету менеджменту освіти» НАПН України, є складовою науково-дослідної теми «Підготовка конкурентоспроможного фахівця в умовах освітніх змін» (РК № 0170002378). Тему дослідження затверджено вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 11 від 27.12.2018 р.) та зареєстровано Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 3 від 28.05.2019 р.).

Мета дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні системи управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях, оформлення її у відповідну модель та експериментальній перевірці її результативності.

Відповідно до поставленої мети було сформульовано **завдання дослідження**:

1. Виявити сучасний стан управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях в науковій літературі та педагогічній практиці. Уточнити сутність таких понять: «управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки ліцеїстів», «освітнє середовище ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою», «готовність військового ліцеїста до служби в Збройних силах України», «внутрішня система забезпечення якості освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою».

2. Розробити модель управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях та обґрунтувати технологію її використання на практиці.

3. Експериментально перевірити результативність моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях.

4. Розробити методичні рекомендації щодо використання моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях та формування їх готовності до служби в Збройних силах України.

Об'єкт дослідження – процес посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях й формування їх готовності до служби в Збройних силах України.

Методи дослідження: для досягнення поставленої мети і вирішення завдань застосовано комплекс загальнонаукових методів:

а) *теоретичні методи*: аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація – для визначення наукових підходів, принципів, понятійно-категоріального апарату дослідження, вивчення стану управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях; моделювання – з метою розробки моделі управління процесом посиленої

військово-фізичної підготовки учнів у військовому ліцеї та формування їх готовності до служби в Збройних силах України;

б) *емпіричні методи*: діагностичні (анкетування, опитування, ранжування, бесіди, педагогічне спостереження, хронометрування, тестування); праксиметричні (аналіз та узагальнення результатів управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях із врахуванням сучасних освітніх управлінських вимог, підбору підходів, принципів і компонентів формування готовності учнів у військових ліцеях до служби в Збройних силах України) – забезпечили можливість досліджувати проблему системно, у комплексі провідних взаємозв'язків та взаємозалежностей – для визначення рівнів управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та рівнів готовності учнів до служби в Збройних силах України; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – для перевірки ефективності розробленої моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та формування їх готовності до служби в Збройних силах України); *статистичні методи*: метод математичної статистики (обробка експериментальних даних, аналіз результатів дослідження).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

– *вперше розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено* модель управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях і технологію її використання;

– *змодельовано і визначено* зміст моделі (науково-концептуальний, структурно-управлінський, змістово-технологічний і контрольо-регуляторний), компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний), критерії (знання, уявлення; ставлення, цінності; вміння і навички), показники (уявлення про службу в армії, знання сутності фізичної підготовки, розуміння важливості служби в армії; ставлення до військової служби, ціннісні орієнтації в галузі фізичної культури і спорту; вміння і навички, пов'язані з військовою службою, володіння техніко-тактичними вміннями самостійного виконання фізичних вправ), рівні готовності (низький, середній, вище середнього і високий) учнів військово-фізичних ліцеїв до служби в армії;

– *уточнено* сутність понять «управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки ліцеїстів», «освітнє середовище ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою», «готовність військового ліцеїста до служби в Збройних силах України», «внутрішня система забезпечення якості освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою»;

– *удосконалено* організаційно-педагогічні умови зі створення освітнього середовища, спрямованого на формування дієвої системи національно-патріотичного виховання учнів у військових ліцеях, спрямованого на формування їх готовності до служби в Збройних силах України;

– *удосконалено* процеси створення у військових ліцеях внутрішньої системи забезпечення якості освіти як системи процедур, яка характеризується єдністю та повнотою, через розроблення й впровадження організаційно-педагогічних умов і відповідних процедур із забезпечення якості освіти, визначенням змісту, форм і методів ефективного управління посиленою військово-фізичною підготовкою учнів у військових ліцеях;

– *подальшого розвитку* набули наукові дослідження, які передбачають розробку програмного та навчально-методичного забезпечення змісту, форм і методів управління

процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях й формування їх готовності до служби в Збройних силах України.

Практичне значення дослідження полягає в доведенні теоретичних положень і висновків конкретних методичних рекомендацій щодо впровадження моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військовому ліцеї та формування їхньої готовності до служби в Збройних силах України, удосконаленні системи внутрішнього забезпечення якості освіти у військовому ліцеї, розробленні діагностичного та проєктувального інструментарію моніторингу науково-концептуального, структурно-управлінського, змістово-технологічного і контрольно-регуляторного змісту освітнього середовища ліцею як ефективних чинників управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів військового ліцею й формування їх готовності до служби в Збройних силах України. Розроблено та реалізовано: спецкурс «Теоретико-методичні основи посиленої військово-фізичної підготовки учнів військового ліцею» для учнів 10–11 класів військового ліцею; структуру самостійних занять фізичною культурою для учнів військового ліцею (сім блоків); «Щоденник військового ліцеїста з фізичної культури»; «Положення про олімпіаду з фізичної культури у військовому ліцеї і ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою»; методичні рекомендації щодо впровадження моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військовому ліцеї та формування їх готовності до служби в Збройних силах України. Автор розробив та впровадив різноманітні заходи та проєкти, що сприяли вдосконаленню управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях, створили можливості для їх практичного використання адміністрацією та військово-педагогічними працівниками для удосконалення власної професійної діяльності у військових ліцеях; під час розроблення навчальних програм з фізичної культури для учнів військових ліцеїв, навчально-методичних посібників з фізичної культури для учнів військових ліцеїв; у системі курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників та керівників закладів освіти; у закладах вищої освіти при підготовці здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 073 Менеджмент (освітня програма «Управління навчальним закладом»); при підготовці здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівнів вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (освітня програма «Середня освіта. Фізична культура»); в професійній діяльності працівників міських (районних) управлінь (відділів) освіти і науки міських (районних) рад, об'єднаних територіальних громад.

Впровадження результатів дослідження. Основні складові дослідження, матеріали спецкурсу, навчальних, навчально-методичних і методичних матеріалів апробовано та впроваджено в освітній процес Кам'янець-Подільського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою, м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області (довідка № 330 від 15.12.2004 р.; довідка № 193 від 07.06.2019 р.); Військового ліцею імені Івана Богуна, м. Київ (довідка № 1020 від 10.12.2004 р.); Судилківської загальноосвітньої школи I–III ступенів Шепетівської районної ради Хмельницької області (довідка № 73 від 25.10.2004 р.); Шепетівського НВК № 3 у складі «Загальноосвітня школа I–III ступенів ім. Н. Рибачка та ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою», м. Шепетівка Хмельницької області (довідка № 192 від 30.06.2019 р.); Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 10/17-1660 від 01.07.2019 р.); Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 37/19 від 27.06.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати одержані автором самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, особистий внесок здобувача полягає в тому, що: [12] дисертантом розроблено методику організації навчальної

роботи учнів ліцею, здійснено планування навчальної роботи та методик організації навчальних занять фізичними вправами учнів ліцею; взято участь у роботі над всіма розділами видання; [22] визначено зміст нових концептуальних підходів в організації навчально-виховного процесу ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою за допомогою розробленої моделі формування основ здорового способу життя ліцеїстів та її змістових, організаційних і діяльнісних складових; [23; 24] удосконалено зміст і технологію планування роботи з фізичної культури в закладі загальної середньої освіти, зміст методики проведення урочних і позаурочних форм фізичної культури школярів, зокрема й 10-11 класів; взято участь у роботі над усіма розділами видань; [25] систематизовано теоретичні основи фізичного виховання школярів для вдосконалення методики теоретичної й фізичної підготовки; взято участь у роботі над усіма розділами видання.

Апробація результатів дослідження здійснювалося на міжнародних конференціях: IV Міжнародній науково-практичній конференції «Спорт, духовність і гуманізм у сучасному світі» (м. Харків, 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Україна і Світ: політичні процеси у глобальному та регіональному вимірі» (м. Кам'янець-Подільський, 2019 р.); на всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми підготовки спеціалістів в галузі фізичної культури і спорту» (м. Івано-Франківськ, 2000 р.); «Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти» (м. Тернопіль, 2003 р.); III конференції «Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти» (м. Кам'янець-Подільський, 2009 р.); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Педагогічне Поділля» (м. Кам'янець-Подільський, 2004 р.); на звітних наукових конференціях НПУ імені М. П. Драгоманова та засіданнях кафедри теорії і методики фізичного виховання та спортивного тренування НПУ імені М. П. Драгоманова (м. Київ, 2002–2004 рр.); звітних наукових конференціях викладачів, аспірантів і докторантів К-ПНУ (м. Кам'янець-Подільський; 2001–2016 рр.); на засіданнях кафедри теорії і методики фізичного виховання К-ПНУ (м. Кам'янець-Подільський; 2001–2017 рр.); на засіданнях кафедри педагогіки та управління навчальним закладом К-ПНУ (м. Кам'янець-Подільський, 2018–2019 рр.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено в 25 друкованих працях, із них 1 – в закордонному виданні, 13 – у фахових виданнях, 6 – в інших наукових виданнях, у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій різних рівнів, 2 – у навчальних виданнях, 2 – у навчально-методичних виданнях, 1 – у методичному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською, англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 325 сторінок, обсяг основного тексту – 206 сторінок, 30 сторінок анотації. Список використаних джерел містить 271 найменування, з яких 3 іноземною мовою. Дисертація містить 15 таблиць, 5 рисунків, 8 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, охарактеризовано методи дослідження, викладено наукову новизну та практичне значення дослідження, наведено дані з впровадження результатів дослідження.

У першому розділі «Управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях в теорії та практиці» на основі теоретичного аналізу наукових досліджень з'ясовано зміст основних теоретичних засад, понять і термінів за темою дисертації,

подано характеристику та проаналізовано управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях, визначено його зміст і сучасний стан управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки ліцеїстів та формування їх готовності до служби в Збройних силах України.

На основі проведеного аналізу визначено, що *управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки ліцеїстів* – це особливий вид людської діяльності, який базується на загальноприйнятому понятті управління соціально-педагогічними системами і реалізується через суб'єкт-суб'єктні відносини як комплекс стійких взаємозв'язків та взаємодій учнів і військово-педагогічного колективу в процесі управлінського впливу, що реалізується через інформацію, яка містить засоби, методи, форми і зміст ефективного управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військовому ліцеї та відображає зв'язки між її структурними компонентами для досягнення мети діяльності; *освітнє середовище ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою* розглядається як сукупність створених умов для формування самодостатнього громадянина-патріота України з готовністю до служби в Збройних силах України, а також визначених способів та засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та саморозвитку особистості військових ліцеїстів, реалізації їх творчого потенціалу й формування готовності до служби в Збройних силах України; *готовність військового ліцеїста до служби в Збройних силах України* – це інтегративне особистісне утворення, що включає знання в галузі військової служби, усвідомлення важливостей фізичного вдосконалення для її ефективної реалізації, відповідні ціннісні ставлення, які набувають втілення у відповідній діяльності позитивним ставленням та мотиваційним настановленням; *внутрішня система забезпечення якості освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою* – це сукупність компонентів та процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти в ліцеї, що функціонує на основі освітніх та управлінських елементів, процедур і механізмів відповідно до сучасних нормативно-правових вимог і включає: стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти; систему та механізми забезпечення академічної доброчесності; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання військових ліцеїстів; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної діяльності педагогічних і військово-педагогічних працівників ліцею; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівника військового ліцею; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу військового ліцею, в тому числі для самостійної роботи військових ліцеїстів; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління військовим ліцеєм.

Проведений аналіз правових, програмно-нормативних, організаційно-управлінських основ розвитку національно-патріотичного та військово-фізичного виховання молоді, огляд та аналіз поглядів і тверджень науковців у частині управління в освіті, управління військовим ліцеєм, освітнім процесом ліцеїстів, формування готовності учнів до служби в Збройних силах України, підготовки допризовної молоді до військової служби, виховання готовності старшокласників до військової служби, досліджень, що стосувалися питань моральної, фізичної підготовки юнаків до служби в армії чи окремих питань параметрів і складових фізичної підготовки учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою показав, що вони мають частковий характер і вже не відповідають вимогам сучасної профільної практики старшої школи. Це дало можливість визначити існування проблеми управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях, зокрема, ґрунтовно не проаналізовано її структуру, зміст, технологію та організаційно-педагогічні складові відповідної моделі управління, формування готовності учнів до служби в Збройних силах

України, що потребує свого педагогічного проєктування та експертного оцінювання. За роки незалежності в Україні виникла необхідність розроблення мережі нових типів спеціалізованих (профільних) закладів загальної середньої освіти – військових ліцеїв і ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, їх якісного й ефективного управління та функціонування. Аналіз сучасного стану управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів військових ліцеїв означив проблему та необхідність створення і використання ефективної моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів військових ліцеїв та формування їх готовності до служби в Збройних силах України з визначенням відповідних організаційно-педагогічних умов її використання.

У другому розділі **«Моделювання управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та формування їхньої готовності до служби в Збройних силах України»** на основі аналізу нормативно-правових, психолого-педагогічних джерел й узагальнення практичного досвіду роботи військових ліцеїв і ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, опираючись на дослідження науковців Н. Волянюк, О. Галуса, Г. Єльнікової, І. Кучинської, В. Олійника, Л. Сергєєвої, Т. Сорочан, З. Рябової та ін., які розробляли наукові проблеми моделювання управління навчальним закладом та проєктування його діяльності, розроблено та обґрунтовано модель управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та технологію її використання. Здійснений аналіз філософських, психологічних, педагогічних, управлінських теорій, концепцій, правових і програмно-нормативних складових управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях, результатів науково-дослідної діяльності та педагогічного досвіду роботи військових ліцеїв і ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою з даної проблеми дав змогу визначити й теоретично обґрунтувати технологію управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та формування їх готовності до служби в Збройних силах України.

Модель управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях (рис. 1) створено з урахуванням вікових особливостей підготовки учнів військових ліцеїв та складається із взаємопов'язаних модулів: науково-концептуального; структурно-управлінського; змістово-технологічного й контрольного-регуляторного.

Науково-концептуальний модуль моделі складається з: елементів, що забезпечать формування потреби в ліцеїстів до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення; виховання в них патріотизму, розвитку національної свідомості, готовності до служби в Збройних силах України; інтеграції особистості в систему світової та національної культури; адаптацію особистості до життя в суспільстві; здійснення посиленої військово-фізичної підготовки. Базується модуль на вимогах законів України («Про освіту», «Про загальну середню освіту»); державних нормативних документів (Положення про ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою; Статут ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою; Освітня програма ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою); державних стандартів повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти», Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня, затверджена наказами МОН України від 20.04.2018 р. № 408, від 20.04.2018 р. № 406; Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня, затверджена наказом МОН України від 20.04.2018 р. № 405); стратегії та процедури забезпечення якості освіти в ліцеї; нормативних документів, розроблених в ліцеї (Правила внутрішнього розпорядку ліцею, Стратегія розвитку ліцею) та ін.

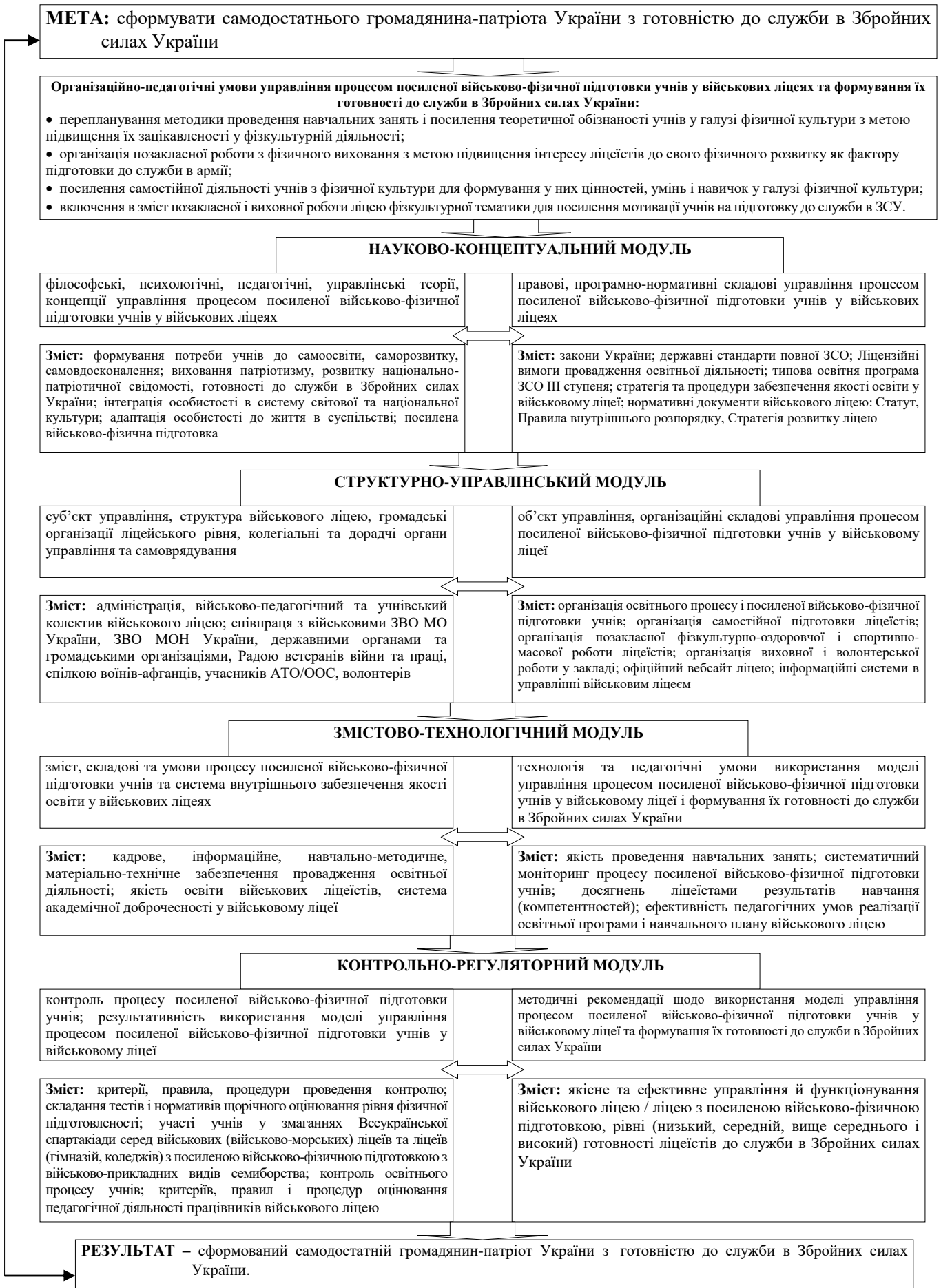

Рис. 1. Модель управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях

Зважаючи на сформульоване нами визначення сутності готовності військового ліцеїста до служби в Збройних силах України як інтегративного особистісного утворення, що включає знання в галузі військової служби, ціннісне ставлення до обов'язків захисника Вітчизни і власного фізичного вдосконалення як передумови їх належного виконання, що набувають втілення у відповідній діяльності, виокремлено в його структурі три взаємопов'язані компоненти: когнітивний (знання, уявлення), емоційно-ціннісний (ставлення, цінності) і діяльнісний (уміння і навички). Критерії були ідентичними змісту наведених компонентів і характеризувалися сукупністю відповідних показників. До показників критеріїв знання, уявлення віднесено: уявлення про службу в армії, знання сутності фізичної підготовки, розуміння важливості служби в армії. До показників критеріїв ставлення, цінності належать: ставлення до військової служби, ціннісні орієнтації в галузі фізичної культури і спорту. Показниками критеріїв умінь і навичок вважали: уміння і навички, пов'язані з військовою службою, а саме – володіння техніко-тактичними вміннями самостійного виконання фізичних вправ.

Структурно-управлінський модуль включає: адміністрацію ліцею (начальник ліцею, його заступники – офіцери (кадрові військові та офіцери запасу, які мають великий досвід армійської служби та роботи в правоохоронних органах); військово-педагогічний колектив ліцею (вихователі ліцею, учителі та працівники ліцею); режим роботи ліцею (цілодобове функціонування на основі вимог Статутів Збройних сил України); організацію освітнього процесу ліцеїстів (навчання відбувається за наскрізними лініями, які мають на меті розвиток певних характеристик компетентного випускника і реалізуються насамперед завдяки організації освітнього середовища (зміст та цілі наскрізних тем враховуються при формуванні духовного, соціального і фізичного середовища навчання) та у вивченні окремих предметів, пов'язаних із конкретною наскрізною темою); предметів за вибором ліцеїстів, роботу в проєктах, у позакласній навчальній роботі та роботі гуртків); організацію самостійної підготовки ліцеїстів (самопідготовка ліцеїста, яка спрямована на формування його самостійності, самокерованості і самодостатності); організацію фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи ліцеїстів (проведення занять у спортивних секціях з гирьового спорту, рукопашного бою, футболу, волейболу, військового багатоборства та ін., організацію спортивних змагань, участь в обласних і республіканських змаганнях); організацію виховної та волонтерської роботи в ліцеї (клуби за інтересами, пошуковий загін, пресклуб, євроклуб, військово-історичні клуби тощо); співпрацю з військовими закладами МО України, закладами вищої освіти МОН України, державними органами та громадськими організаціями, Радою ветеранів війни та праці, спілкою воїнів-афганців, волонтерів; офіційний вебсайт ліцею; інформаційні системи в управлінні ліцеєм (використання автоматизованих систем управління освітнім процесом, Moodle тощо).

Змістово-технологічний модуль забезпечує: визначення змісту освіти та його фахове навчально-методичне й інформаційне наповнення, що забезпечується визначенням змісту і напрямів процесу підготовки учнів ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в Збройних силах України, його методичне забезпечення (розробка навчальних комплексів, методичних посібників, рекомендацій тощо); управлінські впливи на стан діяльності суб'єктів навчального процесу та систему внутрішнього забезпечення якості освіти (на кадрове, технологічне, інформаційне, навчально-методичне, матеріально-технічне забезпечення провадження освітньої діяльності); на якість проведення навчальних занять ліцеїстів; на моніторинг досягнення учнями ліцею результатів навчання (компетентностей); на організаційно-педагогічні умови реалізації освітньої програми і навчального плану ліцею;

на систему академічної доброчесності в ліцеї тощо. Військово-педагогічний колектив ліцею має здійснювати постійний активний пошук методичних основ використання системного й особистісно зорієнтованого підходу в педагогічній діяльності, де провідним педагогічним задумом моделювання і побудови нової освітньої системи, пов'язаним із бажанням педагогів найбільш повно розкрити можливості та здібності кожного учня, має стати ідея співпраці в режимі пошуку змін та інновацій, спрямуванні їх на формування всебічно розвиненої, компетентної та професійно визначеної особистості випускника ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Контрольно-регуляторний модуль включає в себе: процедури моніторингу якості освітнього процесу в ліцеї; критерії, правила і процедури оцінювання ліцеїстів; критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної діяльності працівників ліцею; критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності адміністрації ліцею; складання ліцеїстами ДПА і ЗНО; участь у Всеукраїнській учнівській олімпіаді, Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України, інших конкурсах тощо.

У результаті створено модель управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях.

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка результативності впровадження моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та формування їхньої готовності до служби в Збройних силах України»** подано обґрунтування методики емпіричного дослідження результативності впровадження моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях, результативність використання моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та методичні рекомендації щодо використання моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та формування їхньої готовності до служби в Збройних силах України.

Для перевірки результативності впровадження моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та формування їхньої готовності до служби в Збройних силах України дослідження здійснювалося на базі Кам'янець-Подільського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою, м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області, Військового ліцею імені Івана Богуна, м. Київ, Шепетівського навчально-виховного комплексу №3 у складі «Загальноосвітня школа I–III ступенів ім. Н. Рибачака та ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою» Хмельницької області, Судилківської загальноосвітньої школи III ступенів Шепетівської районної ради Хмельницької області (класи спортивного профілю). Усього перевіркою було охоплено 200 учнів 10–11-х класів.

Педагогічний експеримент перевірки ефективності розробленої моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та формування їхньої готовності до служби в Збройних силах України проводився в два етапи: констатувальний і формувальний.

Ґрунтуючись на аналізі наукової літератури в основу організації констатувального етапу експерименту покладалися такі завдання: виявити сучасний стан розробленості проблеми системи управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях і ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою; визначити організаційно-педагогічні складові, зміст і функції управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях; обґрунтувати організаційно-педагогічні умови процесу посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях й формування їхньої готовності до служби в Збройних силах України; проаналізувати чинні програми з фізичного виховання

на предмет спрямованості їх змісту на посилену військово-фізичну підготовку учнів та формування в них готовності до служби в Збройних силах України; визначити структурні компоненти, критерії і показники готовності учнів військових ліцеїв до служби в Збройних силах України; добрати комплекс методичного інструментарію для проведення дослідження; визначити рівні сформованості в ліцеїстів готовності до служби в Збройних силах України.

Зважаючи на сформульоване визначення сутності готовності до служби в армії як інтегративного особистісного утворення, що включає знання в галузі військової служби, ціннісне ставлення до обов'язків захисника Вітчизни і власного фізичного вдосконалення як передумови їх належного виконання, що набувають втілення у відповідній діяльності, в його структурі виокремлено три взаємопов'язані компоненти: когнітивний (знання, уявлення), емоційно-ціннісний (ставлення, цінності) і діяльнісний (уміння і навички). У процесі констатувального етапу експерименту застосовано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: анкетування, опитування, ранжування, метод незакінчених речень, педагогічні спостереження, антропометричні методики. Результати проведеного анкетування засвідчили, що для значної кількості учнів військових ліцеїв характерне помилкове або недостатньо усвідомлене ставлення до військової служби. Ці ліцеїсти не відчують своєї готовності до служби в Збройних силах України, часто налаштовані на винайдення можливостей ухилитися від неї. З'ясовано, що серед учнів ліцею лише незначна кількість готує себе до військової служби за допомогою фізичної культури. До занять фізичною культурою 11,6% ліцеїстів ставляться «дуже позитивно», 15,3% ліцеїстів – «позитивно», 43,1% ліцеїстів – «байдуже», 30% ліцеїстів – «негативно».

Даючи відповідь на запитання щодо ставлення до військової служби, 10,3% ліцеїстів виявили позитивне ставлення; 39,6% ліцеїстів відзначили, що служба в армії – це традиція, її треба відбутися, незважаючи на те, подобається їм це чи ні; 26,4% ліцеїстів виявили індиферентне ставлення до військової служби, стверджуючи, що навчаються в ліцеї за рішенням батьків; 23,7% ліцеїстів висловили негативне ставлення до військової служби.

Серед якостей, необхідних сучасному військовослужбовцю, 29,6% ліцеїстів назвали патріотизм, бажання захищати Батьківщину, відповідальність, відданість військовій справі; 26,3% ліцеїстів до таких якостей віднесли стійкість, мужність, витривалість; 24% ліцеїстів – взаємопідтримку, чесність, принциповість; 20,1% ліцеїстів не дали відповіді на це запитання. За результатами самооцінювання визначено такі важливі для сучасного військовослужбовця якості, як патріотизм, принциповість, дисциплінованість, громадянський обов'язок, цілеспрямованість, відповідальність, чесність, толерантність, рішучість, що властиві незначній кількості ліцеїстів, охоплених констатацією.

Потребу у фізичному вдосконаленні відчуває 47% ліцеїстів, водночас 53% респондентів залучаються до таких занять без інтересу. Така мотивація, як «формування готовності до військової служби», характерна лише для 27,5% учнів військового ліцею. Одержані за змістом анкети дані засвідчують недостатнє використання ліцеїстами існуючих у галузі фізичної культури факторів для формування готовності до військової служби, у них виявляється низький інтерес до поліпшення свого фізичного стану.

Результати спостережень виявили, що між показниками когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів існують певні розбіжності. Наявні в ліцеїстів знання не завжди відповідають їх діям і вчинкам; виявлені негативні ставлення до військової служби, фізичного виховання, якостей військовослужбовця підтверджуються низькою успішністю і поганою поведінкою, конфліктністю взаємовідносин з іншими ліцеїстами.

Для визначення рівня розвитку рухових здібностей учнів використовувався комплекс тестів. На підставі отриманих результатів визначено рівні фізичної готовності учнів

військового ліцею до служби в армії за такими показниками: рівень рухової готовності; рівень функціональної готовності; рівень тілесної готовності. Аналіз отриманих даних фізичної працездатності за індексом Робінсона засвідчив, що для основної кількості учнів (46,2%) характерним є рівень фізичної працездатності «нижче середнього», для 17,3% учнів – «середній» рівень фізичної працездатності, для 19,2% – «низький» рівень фізичної працездатності. «Високий» рівень фізичної працездатності показало 9,6% учнів, рівень «вище середнього» – 7,7% учнів. Зважаючи на наведені дані, переважна кількість учнів мають «низький» і «нижче середнього» рівень фізичної працездатності. Це є свідченням низького рівня їхньої функціональної готовності до служби в Збройних силах України.

З'ясовано, що за даними сукупної діагностики за всіма визначеними показниками до високого рівня змогли віднести лише 10% учнів від загальної їх кількості. Невеликою виявилася і група учнів, які за результатами констатації були віднесені до «вище середнього» рівня сформованості готовності до служби в армії.

Одержані в процесі констатації результати стали свідченням того, що в навчальних закладах надається недостатня увага використанню фізичної культури для формування в учнів готовності до військової служби. Переважна більшість із них не тільки не володіє належними знаннями, не має значущих для захисника Вітчизни емоційних ставлень і поцінувань, а й не володіє відповідними фізичними вміннями і навичками.

Після завершення формувального етапу експерименту виконано заключні зрізи, які за методикою були аналогічними тим, що проводилися на етапі констатації. У результаті формувального етапу експерименту та після його завершення у рівнях сформованості в учнів експериментальної групи готовності до служби в армії відбулися позитивні зрушення. Особливо це було помітно на високому рівні, чисельність якого в 10-х класах збільшилася на 45%, а в 11-х класах – на 50,5%. Ці ліцеїсти володіли ґрунтовними знаннями за всіма визначеними показниками, демонстрували позитивні емоційні ставлення до військової служби, фізичної культури, докладали зусиль для свого фізичного вдосконалення, виявляли необхідні особистісні якості. Визначено, що більш як на половину в експериментальній групі зменшилася кількість ліцеїстів, які відповідали «середньому рівню» сформованості готовності до служби в армії. Позитивним є той факт, що на «низькому рівні» залишилася незначна кількість ліцеїстів: у 10-х класах вона становила 4,5%, а в 11-х класах – 3,5%. У контрольній групі, де освітній процес відбувався за традиційною методикою, подібних зрушень не спостерігалось (див. табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння рівнів сформованості готовності учнів до служби у Збройних силах України в контрольних та експериментальних групах за результатами заключних зрізів, %

Рівні	Кількість			
	10 клас		11 клас	
	Контрольні	Експериментальні	Контрольні	Експериментальні
Високий	15	55	15,5	60,5
Вище середнього	20,5	25	20	25,5
Середній	34,5	15,5	35,5	10,5
Низький	30	4,5	24,5	3,5

Порівняння результатів констатувального та формувального етапів експерименту дало змогу простежити динаміку рівнів сформованості в учнів експериментальної і контрольної груп військових ліцеїв готовності до служби в Збройних силах України.

Визначено, що розроблена та апробована модель управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та формування їх готовності до служби в Збройних силах України довела свою правомірність і доцільність. За результатами проведеної експериментальної роботи розроблено методичні рекомендації щодо використання моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та формування їх готовності до служби в Збройних силах України.

ВИСНОВКИ

У дисертації розроблено, теоретично обґрунтовано систему управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях, оформлено її у відповідну модель та експериментально перевірено її результативність.

Проведене дослідження з використанням комплексу загальнонаукових методів дало можливість досягнути його предмет, засвідчило досягнення мети і виконання завдань, що стало підставою для таких висновків:

1. Теоретичний аналіз сучасних наукових, навчально-методичних та психолого-педагогічних джерел з проблеми управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях у науковій теорії і педагогічній практиці дав можливість стверджувати, що окремі її складові були висвітлені науковцями з позицій філософії, психології, педагогіки, управління, а в практичній площині вони стосувалися загальних питань підготовки юнаків до служби в армії чи окремих питань параметрів і складових фізичної підготовки учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, мають частковий характер і сьогодні вже не відповідають вимогам сучасної практики старшої школи. Проведений аналіз правових, програмно-нормативних, організаційно-управлінських основ розвитку військово-фізичного та національно-патріотичного виховання молоді, огляд та аналіз поглядів і тверджень науковців у частині управління в освіті, управління військовим ліцеєм і ліцеєм з посиленою військово-фізичною підготовкою, освітнім процесом ліцеїстів, формування готовності учнів до служби в армії, підготовки допризовної молоді до військової служби, виховання готовності старшокласників до військової служби, досліджень, що стосувалися питань моральної, фізичної підготовки юнаків до служби в армії чи окремих питань параметрів і складових фізичної підготовки учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою засвідчив, що вони мають частковий характер і вже не відповідають вимогам сучасної профільної практики старшої школи. Це дало можливість визначити існування проблеми управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях, її недостатню дослідженість. Ґрунтовні дослідження проблеми управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях не проводилися. Теоретично обґрунтовано зміст процесу посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях, стан його управління та формування їх готовності до служби в Збройних силах України. Зміст та основні напрями дослідно-експериментальної роботи лежать у площині реалізації сучасних завдань національно-патріотичного виховання.

Базуючись на результатах наукового пошуку на основі існуючого в науці змісту понять «управління», «управління в освіті», «педагогічне управління», ми уточнили сутність поняття «управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки ліцеїстів», під яким розуміємо «особливий вид людської діяльності, який базується на загальноприйнятому понятті управління соціально-педагогічними системами і реалізується через суб'єкт-суб'єктні відносини як комплекс стійких взаємозв'язків та взаємодій учнів і військово-педагогічного колективу в процесі управлінського впливу, що реалізується через інформацію, яка містить засоби, методи,

форми і зміст ефективного управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військовому ліцеї та відображає зв'язки між її структурними компонентами для досягнення мети діяльності». Проведено аналіз та уточнено сутність таких понять: «освітнє середовище ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою» – як сукупність створених умов для формування самодостатнього громадянина-патріота України з готовністю до служби в Збройних силах України, а також визначених способів та засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та саморозвитку особистості військових ліцеїстів, реалізації їх творчого потенціалу й формування готовності до служби в Збройних силах України; «готовність військового ліцеїста до служби в Збройних силах України» – як інтегративне особистісне утворення, що включає знання в галузі військової служби, усвідомлення важливостей фізичного вдосконалення для її ефективної реалізації, відповідні ціннісні ставлення, які набувають втілення у відповідній діяльності позитивним ставленням та мотиваційним настановленням; «внутрішня система забезпечення якості освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою» – як сукупність компонентів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти в ліцеї, що функціонує на основі освітніх та управлінських елементів, процедур і механізмів відповідно до сучасних нормативно-правових вимог і включає: стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти; систему та механізми забезпечення академічної доброчесності; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання військових ліцеїстів; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної діяльності педагогічних і військово-педагогічних працівників ліцею; оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівника військового ліцею; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу військового ліцею, в тому числі для самостійної роботи військових ліцеїстів; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління військовим ліцеєм.

2. Вперше було розроблено, реалізовано та обґрунтовано використання на практиці моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях, що включає взаємопов'язані модулі: науково-концептуальний; структурно-управлінський; змістово-технологічний та контрольно-регуляторний; обґрунтовано технологію її використання як поетапну діяльність з відповідними управлінськими впливами і стадіями (етапами): дослідження факторів зовнішнього впливу на життєдіяльність військового ліцею та ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою як закладу загальної середньої освіти; дослідження факторів внутрішнього впливу (ресурсів) військового ліцею та ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою як закладу загальної середньої освіти; вивчення, проведення аналізу ринку освітніх послуг і формулювання місії діяльності військового ліцею та ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою з урахуванням вимог ринку в організації освітнього процесу; розробка стратегії діяльності військового ліцею та ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою; розробка комплексу освітніх послуг з урізноманітненням їх форм та видів; розробка системи забезпечення якості у військовому ліцеї та ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою (внутрішньої системи забезпечення якості освіти); забезпечення якості освіти та якості надання освітніх послуг у військовому ліцеї та ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою в умовах конкуренції.

3. У процесі наукового пошуку експериментально перевірено та встановлено існування заявленої проблеми дослідження, яка потребувала коригування, визначення шляхів подолання виявлених недоліків, насичення змісту, форм і методів управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та формування їх готовності до служби в Збройних силах України. Отримані експериментальні дані показали результативність моделі

управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях та технології її використання на практиці. Розроблені й запроваджені організаційно-педагогічні умови позитивно вплинули на освітнє середовище закладів освіти, спрямованого на формування дієвої системи національно-патріотичного виховання учнів у військових ліцях, спрямованого на формування їх готовності до служби в Збройних силах України; на процеси створення у військових ліцях внутрішньої системи забезпечення якості освіти, на ставлення ліцеїстів експериментальної групи до служби в Збройних силах України, усвідомлення ними значущості фізичного розвитку для подальшої успішності діяльності. У контрольній групі результати заключних зрізів за цим напрямом не мали суттєвих відмінностей від тих, що були отримані в процесі констатації. Суттєвих позитивних зрушень зазнала когнітивна сфера готовності ліцеїстів експериментальної групи до служби в Збройних силах України. Аналіз результатів заключних зрізів виявив, що знання ліцеїстів експериментальної групи з фізичної культури після завершення формувального етапу експерименту покращилися, що засвідчує ефективність впровадження спецкурсу «Теоретико-методичні основи посиленої військово-фізичної підготовки учнів військового ліцею». Відбулися позитивні зміни в рівнях самооцінки ліцеїстами впливу занять фізичними вправами на їхню дисциплінованість, на відчуття потреби у фізичному вдосконаленні і сформованості готовності до служби у Збройних силах України тощо; розроблена та апробована модель управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військовому ліцеї довела свою правомірність і доцільність.

4. За результатами апробованої моделі розроблено методичні рекомендації щодо використання моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях та формування їх готовності до служби в Збройних силах України. Вони сприяють удосконаленню освітнього середовища військового ліцею, підвищенню рівня якості та оптимізації процесу управління посиленою військово-фізичною підготовкою учнів у військових ліцях й формування їх готовності до служби в Збройних силах України, розбудові внутрішньої системи забезпечення якості освіти військових ліцеїв. Результати дослідження можуть бути використані в управлінні процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Бесарабчук Г. В. Аналіз сучасних методичних підходів до удосконалення фізичної підготовленості молоді та юнацтва військових навчальних закладів. *Наукові записки: зб. наук. статей Національного педагогічного ун-ту імені М. П. Драгоманова. 2002. Вип. L(50). С. 24–28.* (фахове видання ДАК України).

2. Бесарабчук Г. В. Функціональна готовність як складова частина фізичної готовності учнів військових ліцеїв до служби в армії засобами фізичної культури. *Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (20–21 листоп. 2003 р. м. Тернопіль). 2003. С. 125–129.*

3. Бесарабчук Г. В. Історичні аспекти формування готовності військових ліцеїстів до служби в армії засобами фізичної культури (за матеріалами досліджень ліцеїв України і Поділля). *Педагогічне Поділля: зб. наук. праць К-ПНУ, 2005. Т. 1, вип. 4. С. 108–116.* (Серія «Соціально-педагогічна») (фахове видання ДАК України).

4. Бесарабчук Г. В. Дослідження теоретико-методичних основ проблеми контролю готовності учнів ліцеїв військового профілю до служби в армії. *Педагогіка, психологія та*

медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія за ред. проф. Єрмакова С. С. (у межах IV Міжнародної науково-практичної конференції «Спорт, духовність і гуманізм у сучасному світі» (28–29 верес. 2006 р.); Донецький державний інститут здоров'я, фізичного виховання і спорту. Харків: ХДАДМ (ХХП), 2006. № 10. С. 8–11. (фахове видання ДАК України).

5. Бесарабчук Г. В. Методологічні основи формування готовності учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2010. Вип. 3. С. 282–300.* (фахове видання ДАК України, педагогічні науки).

6. Бесарабчук Г. В. Педагогічні умови підвищення ефективності виховного впливу на формування у ліцеїстів готовності до служби в армії через інформатизацію спортивно-масової роботи. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини / [ред.-кол.: П. С. Атаманчук (відп. ред.) та ін.]. 2012. Вип. 5. С. 33–38.* (фахове видання ДАК України, педагогічні науки).

7. Бесарабчук Г. В. Роль соціально-психологічних чинників у формуванні потреби військових ліцеїстів до фізкультурно-спортивного самовдосконалення в процесі позаурочної роботи. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2013. Вип. 6. С. 50–58.* (фахове видання ДАК України, педагогічні науки).

8. Бесарабчук Г. В. Структурно-методологічні основи педагогічної моделі формування готовності учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2014. Вип. 7. С. 126–136.* (Серія «Педагогічні науки») (фахове видання ДАК України; включений до переліку міжнародних наукометричних баз: Index Copernicus; Google Scholar).

9. Бесарабчук Г. В. Формування фізкультурно-освітнього середовища ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою на основі національно-патріотичного виховання. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини / [ред.-кол.: М. С. Солончук (відп. ред.) та ін.]. 2015. Вип. 8. С. 75–83.* Серія («Педагогічні науки») (фахове видання ДАК України; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus; Google Scholar, CEJSH).

10. Бесарабчук Г. В. Формування фізичної готовності учнів ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини / [ред.-кол.: М. С. Солончук (відп. ред.) та ін.]. 2016. Вип. 9. С. 72–83.* Серія («Педагогічні науки») (фахове видання ДАК України; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus; Google Scholar, CEJSH).

11. Бесарабчук Г. В. Педагогічні умови використання моделі управління підготовкою учнів ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в Збройних силах України. *Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [голов. ред. Лабунець В. М.]. 2019. Вип. 26(1), ч. 1. С. 19–28.* (Серія «Педагогічні науки») (фахове видання ДАК України; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus; Google Scholar).

12. *Методика фізичного виховання в ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою: навч. посіб. / Г. А. Єдинак, Г. В. Бесарабчук, О. С. Рощук [та ін.] / за заг. ред.*

Г. А. Єдинака. Кам'янець-Подільський, 2003. 225 с. [гриф МОН України, лист № 14/18.2-107 від 20.01.2003 р.].

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

13. Бесарабчук Г. В. Рівні сформованості рухової готовності учнів ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: проблеми теорії і методики виховання, лікувальної фізкультури та спортивної медицини, олімпійського та професійного спорту. Серія педагогічна. 2003. Вип. 1. С. 8–14.*

14. Бесарабчук Г. В. Особливості позаурочної виховної роботи з військовими ліцеїстами щодо формування готовності до служби в армії засобами фізичної культури. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. У 3-х томах. 2012. Т. 2, вип. 11. С. 134–137.*

15. Бесарабчук Г. В. Формування потенціалу фізичних та інтелектуальних здібностей військових ліцеїстів в умовах самопідготовки. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. У 3-х томах. 2013. Т. 2, вип. 12. С. 123–125.*

16. Бесарабчук Г. В. Здоровий спосіб життя військового ліцеїста як фактор впливу на його здоров'я в умовах фізкультурно-оздоровчої діяльності ліцею. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини: зб. наук. праць. 2013. Вип. 4. С. 15–20. (закордонне українсько-молдавське наукове вид.).*

17. Бесарабчук Г. В. Управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки ліцеїстів до служби в Збройних силах України в сучасних умовах реформування освіти. *Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Україна і Світ: політичні процеси у глобальному та регіональному вимірі» (24 квіт. 2019 р.). Кам'янець-Подільський, 2019. С. 20–25.*

18. Бесарабчук Г. В. Порівняльний аналіз ефективного використання моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у сучасному військовому ліцеї. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / [редкол.: А. В. Суцєнко (голов. ред.) та ін.]. 2019. Т. 1, вип. 64. С. 59–64. (Серія «Педагогічні науки») (фахове видання ДАК України).*

19. Бесарабчук Г. В. Дослідження стану управління психолого-педагогічною підготовкою учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою та механізми його удосконалення. *Теорія та методика управління освітою. Електронне наук. фахове вид. 2019. № 1(22). (Серія «Педагогічні науки»). Electronic journal «The theory and methods of educational management», edition 1(22) (2019). URL : <http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj>.*

20. Бесарабчук Г. В. Дослідження результативності впровадження моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць / НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти»; голов. ред. В. В. Олійник; редкол.: О. Л. Аніфрієва [та ін.]. 2019. Вип. 8(37). С. 24–42. (Серія «Педагогічні науки») (фахове видання ДАК України, міжнародні науково-метричні бази: Index Copernicus; Google Scholar; Academic Resource; CiteFactor; SJIE (Impact Factor); Infobaseindex; ERINPLUS; Національна бібліотека імені В. І. Вернадського).*

21. *Методичні рекомендації щодо впровадження моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військовому ліцеї та формування їх готовності до*

служби в Збройних силах України / Г. В. Бесарабчук. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2019. 38 с.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

22. Бесарабчук Г. В., Жевага С. І., Коробка М. Л. Шляхи удосконалення змісту та технологій формування здорового способу життя учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2009. Вип. 2. С. 137–144.*

23. *Методика фізичного виховання школярів: навч.-метод. посіб. / М. С. Солопчук, Г. В. Бесарабчук, А. О. Боднар, Д. М. Солопчук. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2011. 330 с. С. 268–279.*

24. *Методики фізичного виховання різних груп населення: навч. посіб. / М. С. Солопчук, Г. В. Бесарабчук, Д. М. Солопчук, А. В. Заїкін. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2012. 480 с. С. 171–209. [гриф МОНМСУ, лист № 1/11-11271 від 01.12.2011 р.]*

25. *Теорія фізичного виховання: опорні таблиці: навч.-метод. посіб. / М. С. Солопчук, Г. В. Бесарабчук, А. О. Боднар, Д. М. Солопчук. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2013. 148 с.*

АНОТАЦІЇ

Бесарабчук Г. В. Управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.06 – теорія і методика управління освітою. – Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2020.

Висвітлено, проаналізовано та обґрунтовано актуальність проблеми управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях. Уточнено сутність таких понять: «управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки ліцеїстів», «освітнє середовище ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою», «готовність військового ліцеїста до служби в Збройних силах України», «внутрішня система забезпечення якості освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою». Розроблено модель управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях на основі застосування педагогічного проєктування з визначенням необхідних модулів управління (науково-концептуальний, структурно-управлінський, змістово-технологічний, контрольний-регуляторний), компонентів (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний), критеріїв (знання, уявлення; ставлення, цінності; вміння і навички), показників (уявлення про службу в армії, знання сутності фізичної підготовки, розуміння важливості служби в армії; ставлення до військової служби, ціннісні орієнтації в галузі фізичної культури і спорту; вміння і навички, пов'язані з військовою службою, володіння техніко-тактичними вміннями самостійного виконання фізичних вправ), рівнів готовності (низький, середній, вище середнього і високий) учнів військових ліцеїв до служби в Збройних силах України та технологію її впровадження в практику. Експериментально доведено результативність моделі управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки учнів у військових ліцеях та технології її використання.

Ключові слова: управління процесом посиленої військово-фізичної підготовки ліцеїстів, освітнє середовище ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою, готовність військового ліцеїста до служби в Збройних силах України, внутрішня система забезпечення якості освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Hennadii Besarabchuk «Managing the process of enhanced military-physical training of students in military lyceums». – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.06 – Theory and Methods of Educational Management. – State Higher Education Institution «University of Management Education» of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2020.

The study is devoted to managing the process of enhanced military-physical training of students in military lyceums. The dissertation analyzes the theoretical principles of managing the process of enhanced military and physical training of students in military lyceums, reveals its content and status and peculiarities of students' readiness for service in the Armed Forces of Ukraine. The organizational and pedagogical components of modelling the management of the process of enhanced military-physical training of students in the military lyceum and the formation of their readiness for service in the army are highlighted, analyzed and substantiated. For the first time, a model for managing the training of Lyceum students with enhanced military-physical training for service in the Armed Forces of Ukraine has been developed, theoretically grounded and experimentally tested. The technology of model implementation, in particular its construction based on the application of pedagogical design with determination of necessary components and modules of management, detailing of means, methods, forms and content and methodical recommendations is revealed and analyzed. The essence of such concepts is specified: «educational environment of the Lyceum with enhanced military-physical training», «management of the process of enhanced military-physical training of students of military lyceum», «readiness of the military lyceum to serve in the Armed Forces of Ukraine», «internal system of quality assurance of education of the Lyceum with enhanced military-physical training». Improved organizational and pedagogical conditions for creating an educational environment aimed at forming a psychological and pedagogical conditions for a holistic pedagogical model for managing enhanced military and physical training of students in military lyceum and forming their readiness to serve in the Armed Forces of Ukraine as a component and effective part. Improved processes of creating in the military lyceum an internal quality assurance system as a system of procedures characterized by its unity and completeness through the development and implementation of organizational and pedagogical conditions and appropriate procedures to ensure the quality of education, determine the means, methods, forms and content of effective management of enhanced military-physical training of students in military lyceum and lyceum with enhanced military-physical training.

Scientific researches, which provide development of programmatic and educational and methodological support of the content, forms and types of management of the process of enhanced military-physical training of students of military lyceum and lyceum with enhanced military-physical training and formation of their readiness for service in the Armed Forces of Ukraine, have been further developed.

Key words: educational environment of the Lyceum with enhanced military-physical training, management of the process of enhanced military-physical training of lyceum students, readiness of the military lyceum to serve in the Armed Forces of Ukraine, internal system of quality assurance of education of the Lyceum with enhanced military-physical training.

Підписано до друку 12.03.2020. Формат 60x90/16.
Папір офісний. Друк різнографічний. Гарнітура Times New Roman.
Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № 891.

Надруковано в Кам'янець-Подільському
національному університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61. Кам'янець-Подільський, 32300.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.